

Ілля ШУТАК,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
Прикарпатського юридичного інституту
Львівського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА (загальнотеоретичний аспект)*

Ключові слова: юридична техніка; екологізація; інтеграція; уніфікація; ядерний тероризм; адаптація; міжнародні договори; людина і суспільство; держава; світове співтовариство; соціосфера; правова матерія.

Удосконалення якості юридичної техніки, розробка нових концептуальних підходів до закону й аналогії права – стратегічні завдання для українського правознавства.

Процес розвитку законодавства України в останні роки обумовив виникнення багатьох нетрадиційних проблем у сфері юридичної техніки. Однак якщо в загальноправовому ракурсі питання юридичної техніки незмінно привертають до себе постійну і пильну увагу дослідників, то проблеми буття техніко-юридичного інструментарію в конкретних галузях права залишаються вивченими мало. Така диспропорція, в кінцевому підсумку, шкідлива для всієї правової інфраструктури.

Проблеми юридичної техніки є найважливішими для кожної національної юридичної науки. Будучи одним із центральних ланок буття права, юридична техніка сприяє не тільки виділенню конкретної правової галузі, а й інтеграції їх розвитку, що визначається потребами розвитку базових концепцій теоретичного правознавства. Звідси випливає необхідність сучасного врахування специфіки юридично-технологічних прийомів у

різних галузях права, оскільки цілком очевидні неоднакові об'єкти і методи галузевого правового регулювання [1, 39].

Юридична техніка за багато століть набула характеру складної інституційної освіти зі своєю філософією і щодо автономних доктрин. Тим часом концепція, що розробляється у рамках загальної теорії права юридичної техніки, не повинна виключати можливості більш широкого залучення практичного арсеналу галузевих наук. Тим самим відбувається взаємозбагачення юридичних напрямів, а теоретична думка доповнюється новою синтезованою якістю.

Як справедливо стверджується у передмові до книги Е. Аннерса «Історія європейського права», «... від того, якою мірою в країні розвинена юридична техніка, багато в чому залежить рівень її цивілізованості» [2, 7].

За багато років дослідження проблем юридичної техніки, її структури, взаємозв'язку і взаємозумовленості елементів одні з висунутих юридичною наукою гіпотез отримали підтвердження практикою і набули майже аксіоматичного характеру, інші залишилися дискусійними [3].

В останнє десятиліття українська держава зіткнулася з низкою небезпечних за своїми наслідками внутрішньодержавних соціально-політичних явищ і тенденцій. З огляду на це основний акцент необхідно зробити не тільки на вдосконаленні техніко-

* Початок. Закінчення статті читайте у «Віснику Національної академії прокуратури України» № 3(23)'2011.

юридичної якості чинного законодавчого масиву, а й на глибокому загальнотеоретичному аналізі тих правових джерел, з якими українське законодавство тісно переплітається.

Одним із пріоритетних орієнтирів у напрямі вдосконалення українського законодавства є юридична техніка міжнародного права.

Актуалізація сучасного наукового й практичного інтересу до юридичної техніки міжнародного права обумовлена низкою об'єктивних факторів.

По-перше, радикальним оновленням українського законодавства, необхідністю підвищення його ефективності, забезпечення внутрішньої узгодженості між галузями законодавства, правової системи в рамках єдиної української держави, подальшого зміцнення правової державності.

Для розвитку системи українського законодавства характерні процеси інтеграції та диференціації правового регулювання. До 90-х років минулого століття в розвитку цієї системи переважали процеси диференціації. Сьогодні зміни, що відбуваються в системі законодавства, можна спостерігати (хоча й у різних обсягах) у всіх трьох її структурних утвореннях: ієрархічному, галузевому, міжнародно-правовому.

По-друге, зростанням міжнародної інтеграції суспільних відносин. Найбільше це проявляється в екологічній сфері.

Екологізація земельного, гірничого, водного, лісового та іншого природоресурсного законодавства зводиться до правового забезпечення врахування екологічних вимог у процесі природокористування. Правовими критеріями раціонального використання відповідного природного ресурсу виступають забезпечення його невичерпної, екологічної обґрунтованості експлуатації природних багатств при одночасному забезпеченні сталого розвитку. Так, використання землі в сільському господарстві й ресурсів лісового господарства повинне ґрунтуватися на науковій оцінці продуктивних можливостей землі, а річне виснаження орного шару ґрунту, рибних запасів або лісових ресурсів не має перевищувати темпів відновлення. Відновлювані природні ресурси, як,

наприклад, ліси і рибні запаси, не будуть виснажені, якщо коефіцієнт використання не перевищує можливості їх відновлення та природного приросту.

Головне завдання і кінцева мета екологічної інтернаціоналізації українського законодавства – збереження та (або) відновлення сприятливого навколишнього середовища, найважливішими характеристиками якого є не тільки чистота (в сенсі незабрудненості), а й ресурсомісткість (невичерпність), екологічна стійкість, видове різноманіття і естетичне багатство.

Як і інші галузі законодавства України, екологічне законодавство має у зв'язку з глобалізацією та екологічною кризою свої прогалини і проблеми. До основних проблем належать: співвідношення «ярусів» екологічного законодавства – міжнародних норм і договорів України, загальних і локальних нормативно-правових актів; інвентаризація та з'ясування ієрархії загально-визнаних принципів і норм міжнародного права та діючих актів національного законодавства; акуратне, цивілізоване та своєчасне включення в українське природоохоронне законодавство виправдали себе вимогами міжнародного співтовариства та інших держав, у тому числі цивільно-правових норм, що регулюють майнові відносини при володінні та користуванні ділянками й об'єктами природних ресурсів [4].

По-третє, об'єктивним і закономірним ходом інтеграції та уніфікації законодавств європейських держав, затвердженням пріоритету норм і принципів міжнародного права перед національним правом, зміцненням взаємозв'язків України з європейськими країнами, визнанням обов'язкової юрисдикції Європейського суду і необхідністю уніфікації багатьох галузей та інститутів права, правової термінології, використання законотворчих та правозастосовчих процедур і режимів. У багатьох міжнародних актах необхідність інтеграції виділяється в розряд пріоритетних завдань міждержавного співробітництва. Частина 1 статті 7 Міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму (прийнята резолюцією № 59/290 Генеральної Асамблеї ООН від 13 квітня 2005 року) [5, 256] зафіксувала, що «... дер-

жави-учасниці співпрацюють шляхом: а) втілення всіх можливих заходів, включаючи, за необхідності, адаптацію свого національного законодавства з метою запобігання підготовці в межах їхніх відповідних територій до вчинення злочинів, зазначених у ст. 2, у межах і за межами їхніх територій та протидії такій підготовці, в тому числі заходи із заборони на їхніх територіях незаконної діяльності осіб, груп і організацій, які заохочують, підбурюють, організовують, умисно фінансують або навмисно надають технічну допомогу чи надають інформацію, або беруть участь у скоєнні цих злочинів».

По-четверте, активним розвитком інформаційних правових систем, що вимагає суворої системності законодавства, для більш чіткої його рубрикації, механізмів запобігання суперечностям національного і міжнародного права. Стаття 9 Конституції України проголошує, що «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України».

Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України» [6].

По-п'яте, очевидним і неухильним зростанням у пострадянських державах громадського інтересу до механізмів захисту прав і свобод людини і громадянина.

Юридична техніка міжнародного права різноманітна і багатфункціональна. Однак перше, на що варто звернути увагу, – доцільність вживання категорії «техніка» стосовно міжнародно-правової сфери. Цілком очевидно, що ця категорія має не технічний, а швидше гуманітарний, загальнолюдський характер. Гіпотетично це може слугувати виправданням заміни поняття «юридична техніка міжнародного права» більш доречним дефінітивним поєднанням.

Термін «техніка» (від грецьк. *techne* – мистецтво, майстерність) в енциклопедичних джерелах інтерпретується як майстерність, вміння, знання, мистецтво, досвід, прийоми роботи і додаток їх до справи, висока кваліфікація, вправність, артистизм.

Тлумачний словник англійської мови Дж. Мюррея зокрема вказує на таке значен-

ня поняття «техніка», як формальна або механічна частина мистецтва. Водночас наголошується на багатозначності цього поняття. У ньому виділяються технічні аспекти характеристики: 1) особи, вправної (*skilled*) у тому чи іншому виді мистецтва або ремесла (*subject*); 2) майстерно виготовленої речі; 3) таких сфер людської діяльності, як наука, мистецтво, професійна діяльність або рід занять [7].

За словником іномовних слів техніка (від грецьк. *technike* – майстерна, *techne* – мистецтво, майстерність) є сукупністю прийомів, застосовуваних у якійсь справі, майстерності, а також володіння цими прийомами [8, 640–641].

Таким чином, можна констатувати, що поняття «техніка» ніяк не пов'язується із задалегідь встановленою метою його використання і є самоціллю. Як будь-яка галузь мистецтва, творчості, «техніка» володіє певними рівнями (наприклад, висока, розвинена, низька, примітивна тощо) і галузями (сферами) програми та використання.

Звичайно, семантичний аспект проблеми вказує на переважання інструментального прикладного характеру техніки. Однак цим же підкреслюється її об'єктивність, а функціональна роль визначається через сукупність прийомів і засобів, за допомогою яких відбувається оволодіння навичками, знаннями і досвідом щодо вдосконалення майстерності людини в процесі діяльності.

Відтак, техніка сприяє досягненню більш високого рівня ефективності та якості роботи людей із перетворення навколишнього світу. Таким чином, можемо обґрунтовано підсумувати, що техніка має соціокультурну цінність, а щодо юридичної сфери – акумулює в собі історично успадковані потенціал і апробовані практикою зразки національного права.

Юридична техніка міжнародного права перебуває на стику системи координат «людина – суспільство – держава – світова спільнота». Ця система є результатом взаємодії складних, відносно самостійних підсистем, кожна з яких живе і функціонує за власними законами.

Так, людина існує згідно з антропологічними, біологічними, психологічними,

етнічними, культурними й іншими закономірностями, суспільство – за економічними і соціальними законами, держава – за політичними установками та концепціями, світове співтовариство – на основі принципів мирного співіснування.

У результаті контактів, що виникають, утворюється специфічне явище – міжнародна соціосфера, яка включає результати індивідуалізованої людської праці й культури, саме суспільство з усіма досягненнями і типами суспільних відносин, держави в єдності їх інститутів, форм організації та ціннісними орієнтаціями. Не випадково саме тому людина розглядається як істота, що поєднує в собі особисті (індивідуальні) та соціальні засади. У зв'язку з цим юридична техніка виступає і як продукт розвитку правової матерії, і як результат діяльності людини, що свідомо використовують її для вирішення своїх потреб.

Значна кількість теоретичних досліджень останніх років присвячена аналізу окремих компонентів юридичної техніки [9, 17]. З точки зору істинності отриманих знань розмежування елементів її змісту та форм їх прояву є логічно виправданим. Кожен з елементів юридичної техніки опосередковує різні теоретичні та гносеологічні рівні пізнання правових явищ і застосування на практиці. М.Х.Г. Гаррдіо висловив наступну гіпотезу щодо змісту юридичної техніки: «Йдеться про питання, досі майже недосліджене. Дігестах чітко показує наявність рішень, які дослівно копіюють без усякого посилання оригінальні фрагменти з інших авторів. Уривки, які найчастіше копіюють це: фрагменти законів, відповіді юристів-попередників, статті едиктів і зразки формул комерційних договорів, – тобто, ймовірно, те, що є загальним змістом юридичної техніки» [10, 25].

У загальному вигляді структура юридичної техніки міжнародного права містить статичні й динамічні елементи. Блок статичних елементів включає засоби зовнішнього оформлення нормативних правових актів, раціональної організації структури, стилю, логіко-мовної побудови, забезпечення взаємозв'язку юридичних норм, викладу їх структурних елементів.

Характерною і вельми помітною особливістю міжнародних правових актів з позиції юридичної техніки виступає наявність значної кількості вказівок про цілі правового регулювання, що характеризують або обґрунтовують аргументи правового встановлення. Наприклад, у ст. 1 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 31 жовтня 2003 року) [11] вказано цілі цієї Конвенції, які «... полягають у наступному:

а) сприяння вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею;

б) заохочення, сприяння й підтримка міжнародного співробітництва і технічної допомоги в запобіганні корупції та боротьбі з нею, у тому числі вжиття заходів щодо повернення активів;

с) заохочення чесності та непідкупності, відповідальності, а також належного управління державними справами й державним майном».

Водночас багатомірною палітра цілей призводить до їх нашарування або конкуренції. Так, преамбула Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті (Париж, 19 жовтня 2005 року) [12] містить дуже розлогий (близько 20 позицій) перелік цілей і аргументів прийняття цього акта, в одному з положень якого вказано: «визнаючи, що ці органи та організації повинні співпрацювати у досягненні цих цілей, домагаючись максимальної незалежності і прозорості на всіх відповідних рівнях».

Однак далі ст. 1 названої Конвенції фіксує лише єдину мету: «Мета цієї Конвенції в рамках стратегії і програми діяльності ЮНЕСКО в галузі фізичного виховання і спорту полягає у сприянні запобіганню застосуванню допінгу в спорті і боротьбі з ним в інтересах його викорінення». Звідси незрозуміло – яка насправді мета цієї концепції.

Блок динамічних елементів включає правила розробки і оформлення нормативно-правових, правозастосовних та інтерпретаційних актів, прийоми внесення змін, порядок і умови набуття чинності, опублікування, правила систематизації.

Динамічні аспекти реалізації міжнародних норм містять численні міжнародні регла-

менти. Так, ст. 1 Типового закону ЮНСІТРАЛ про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру (прийнятий ЮНСІТРАЛ 24 червня 2002 року) [13, 240–241] встановила сферу дії акта: «цей Закон застосовується до міжнародної комерційної погоджувальної процедури ... 3. Для цілей цього Закону «погоджувальна процедура» означає процедуру, яка може називатися погоджувальною, посередницькою або позначатися терміном аналогічного сенсу і в рамках якої сторони просять третю особу або осіб («посередника») надати їм допомогу в спробі досягти мирного врегулювання спору, що виник із договірних або інших правовідносин або у зв'язку з ними. Посередник не має повноважень наказувати сторонам вирішення суперечки».

У цілому алгоритм реалізації елементів юридичної техніки передбачає кілька етапів: світоглядне формування в суспільстві позитивного ставлення до певної екологічної проблеми, яка потребує свого законодавчого регулювання; законодавча формалізація установлень; забезпечення їх реалізації суб'єктами (примушування, переконання, заохочення); інтерпретація правоположень і юридичне навчання. Реальне призначення, роль окремих прийомів і засобів, їх інструментальна цінність для процесів правового регулювання в конкретних сферах міждержавного буття неоднакова і має диференційований характер.

Одна із найдієвіших форм взаємного контакту суб'єктів міжнародного права – укладення двосторонніх міжнародних договорів. Значимість таких договорів пов'язана з прийомом застосування міжнародного законодавства, частиною якого є міждержавні угоди, над національним законодавством, яке схильне, особливо на етапі економічного реформування, до істотної та швидкої зміни.

Водночас слід визнати, що на сьогодні реалізація міжнародних договорів в Україні

законодавчо врегульована недостатньо, основна маса питань дозволяється практикою органів влади, а населення нерідко взагалі не знає про міжнародні договори, які зачіпаються їхніх прав і свобод. Сучасні умови диктують необхідність вивірених підходів до виконання міжнародних договорів, їх законодавчого відображення. Подолати розходження в динаміці мінливості міжнародного права і національного законодавства – одне з актуальних завдань, що стоять перед юридичною технікою.

Юридична техніка міжнародного права – постійно еволюціонуючий, динамічний феномен, що інтегрує закономірності функціонування як усього права у цілому, так і конкретного національного законодавства. Юридична техніка акумулює закономірності національних законодавств, шляхи реалізації або адаптації положень та висновків теорії права, галузевих наук стосовно міжнародно-правової сфери.

Створені правовою наукою стійкі, загальноприйняті поняття і положення не залишаються незмінними в умовах бурхливого розвитку суспільства та розширення сфери правового регулювання. Справедливо й те, що теоретичні положення правознавства, правильні для одних умов, можуть виявитися хибними для інших [14].

Тому для того, щоб слугувати надійною основою розв'язання конкретних життєвих проблем, юридична техніка міжнародного права постійно оновлюється, розвиваючись і вбираючи весь досвід суспільного життя. «Не можна ні удосконалити мову без вдосконалення науки, – писав Гегель, – ні науку без вдосконалення мови; «якими б достовірними не були факти, якими б правильними не були уявлення, викликані останніми, вони висловлюватимуть лише помилкові враження, якщо у нас не буде точних виразів для їх передачі» [15, 5].

Список використаних джерел:

1. Тихомиров Ю.А. Законодательная техника как фактор эффективности законодательной и правоприменительной деятельности / Ю.А. Тихомиров // Проблемы юридической техники / [под ред. В.М. Баранова]. – Н. Новгород, 2000. – С. 39.
2. Аннерс Э. История европейского права / Аннерс Э. – М.: Наука, 1994. – 397 с.
3. Проблемы юридической техники: сб. статей / [под ред. В.М. Баранова]. – Н. Новгород, 2000. – 300 с.

4. Законотворческая техника современной России: состояние, проблемы, совершенствование: сб. статей: в 2 т. / [под ред. В.М. Баранова]. – Н. Новгород, 2001. – 186 с.
5. Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму: прийнята резолюцією № 59/290 Генеральної Асамблеї ООН від 13 квітня 2005 року // офіційний сайт УНІДРУА: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unidroit.org>
6. Конституція України: з предметними матеріалами. – Х.: Интеллект-Прогрес, 2007. – 676 с.
7. Murray J. A new English dictionary / Murray J. – Oxford, 1901. – Vol. 9. – P. 136.
8. Словарь иностранных слов / [под ред. И.В. Лехина, С.М. Локшиной, Ф.Н. Петрова (гл. редактор) и Л.С. Шаумяна]. – М.: Советская энциклопедия, 1964. – 784 с.
9. Юридическая техника: природа, основные приемы, значение: ретроспективный библиографический указатель / [сост. и авт. предисловия В.М. Баранов и Н.А. Климентьева]. – Н. Новгород, 2005. – 776 с.
10. Гаррдіо М.Х.Г. Нові дослідження римських юридичних пам'яток: Similitudines Digestorum / М.Х.Г. Гаррдіо // Древнє право. – 1999. – № 1 (4). – 2005. – С. 25.
11. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 31 жовтня 2003 року // офіційний сервер Міжнародної Організації Праці: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ilo.ru>
12. Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті // офіційний сайт ООН: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.un.org
13. Типовий закон ЮНСІТРАЛ про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру: від 24 червня 2002 року. – Нью-Йорк: Видання ООН, 2004. – С. 240–241.
14. Историческое и логическое в познании государства и права / [под ред. Королева А.И.] – Л.: ЛГУ, 1988. – 160 с.
15. Гегель Г.В.Ф. Наука логики: в 3 т. / Гегель Г.В.Ф. – М., 1970. – 501 с.

Илья ШУТАК

**ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА
(загальнотеоретичний аспект)**

Резюме

Одним із пріоритетних орієнтирів у напрямі вдосконалення українського законодавства є юридична техніка міжнародного права. В останнє десятиліття Україна зіткнулася з низкою небезпечних за своїми наслідками внутрішньодержавних соціально-політичних явищ і тенденцій.

З огляду на це основний акцент має бути зроблено не тільки на вдосконаленні техніко-юридичної якості чинного законодавчого масиву, а й на ґрунтовному загальнотеоретичному аналізі тих правових джерел, з якими українське законодавство тісно пов'язане.

Илья ШУТАК

**ЮРИДИЧЕСКАЯ ТЕХНИКА МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
(общетеоретический аспект)**

Резюме

Один из приоритетных ориентиров в направлении усовершенствования украинского законодательства – юридическая техника международного права. В последнее десятилетие Украина столкнулась с рядом опасных по своим результатам внутригосударственных социально-политических явлений и тенденций.

В этой связи основной акцент должен быть сделан не только на усовершенствовании технико-юридического качества действующего законодательного массива, но и на основательном общетеоретическом анализе тех правовых источников, с которыми украинское законодательство тесно связано.

Илья ШУТАК

**LEGAL TECHNIQUE OF INTERNATIONAL LAW
(general theoretical aspect)**

Summary

One of the priority guidelines of Ukrainian legislation improving is legal technique of international law. In the last decade the Ukrainian government faced a number of dangerous as for their results internal social and political events and tendencies.

In this regard emphasis should be done not only on improving technical and legal quality of the current legislation but on a profound general theoretic analysis of legal sources to which Ukrainian legislation is closely related.